



BO'LAJAK TARBIYACHILARNI KASBIY MOSLASHTIRISH OMILLARI VA SHART-SHAROITLARI

Sultansaidova Mushtariy Abzalxanovna
Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha
ta'lim texnologiyasi kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirishga qo'yiladigan zamonaviy talablar, kasbiy moslashuvchanlikni shakllantirishning pedagogik-psixologik aspektlari, shuningdek, bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirish jarayoni bosqichlar haqida yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: future educator, professional Adaptation, Innovation, methodological training, pedagogy, profession, psychology, factor.

Аннотация: В данной статье будут освещены современные требования к профессиональной адаптации будущих воспитателей, педагогико-психологические аспекты формирования профессиональной адаптации, а также этапы процесса профессиональной адаптации будущих воспитателей.

Ключевые слова: будущий воспитатель, профессиональная адаптация, инновации, методическая подготовка, педагогика, профессия, психология, фактор.

Abstract: This article will highlight the modern requirements for professional adaptation of future educators, pedagogical and psychological aspects of the formation of professional flexibility, as well as the process of professional adaptation of future educators about the stages..

Keywords: preschool educational institution, innovation, methodological training, pedagogica, profession, psychology

O'zbekiston Respublikasida mehnat va ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirishning strategik rejalarini ishlab chiqishda mutaxassislarning kasbiy tayyorgarlik darajasi hamda faoliyat talablariga moslasha olish qobiliyatini shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa o'z navbatida bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirish jarayoni samaradorligini oshirish bilan bog'liq quyidagi vazifalarni hal qilish zaruriyatini keltirib chiqaradi:

- bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirish mazmunini pedagog mutaxassislar tayyorlashga qo'yiladigan mehnat bozorining zamonaviy talab va takliflariga asoslanib belgilash;



- kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni sifatli o'zlashtirilishning innovasion potensialini shakllantiruvchi pedagogik-psixologik omillar va shart sharoitlarni aniqlash;

- tizimli yondashuv asosida ijodiy-hamkorlik muhitiga asoslangan kasbiy moslashtirishning pedagogik shart-sharoitlarini belgilash va amaliyotga tatbiq etish;

- bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirishning ijtimoiy-pedagogik jihatlari, nazariy masalalari va talabalarning mustaqil ta'limi uchun xizmat qiluvchi yangicha nashrlar, elektron darsliklar, o'quv-metodik majmualar ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish.

Ma'lumki, bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirish aniq maqsadga yo'naltirilgan, tizimli jarayon hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik-psixologik tadqiqotlarda bo'lajak mutaxassislarni kasbiy moslashtirish jarayonining bosqichlarini turlicha tavsiflanadi. Xususan, tadqiqotchi olim N. Egamberdiyeva moslashuv bosqichlarini quyidagicha izohlaydi:

1) muvozanatlashish – individ va muhit o'rtasida o'zaro qadriyatlar tizimi va xulq-atvor me'yorlariga nisbatan hurmat ko'rinishidagi muvozanatning vujudga kelishi;

2) soxta adaptasiya - sharoitga tashqi moslashuv va uning me'yorlariga nisbatan salbiy munosabat birligi;

3) ko'nikish – yangi muhitning qadriyatlarini tan olish va qabul qilish;

4) o'xshatish – individning psixik qayta oriyentasiyasi, avvalgi qarashlar, oriyentasiya, ustanovkalar transformasiyasi¹.

B.Jo'rayev esa bo'lajak tarbiyachilarning yangi ijtimoiy-madaniy muhitga moslashuv bosqichlarini boshlang'ich davr, ko'nikish davri, akkomadasiya davri, assimilyasiya davrlariga bo'lib o'rganadi². Bunda individning qadriyatlar tizimidan individ, guruh va muhit qadriyatlar tizimining o'zaro uyg'unlashuvigacha bo'lgan davrlar qamrab olinadi.

Bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirishga qo'yiladigan zamonaviy talablar, kasbiy moslashuvchanlikni shakllantirishning pedagogik-psixologik aspektlarini o'rganish, shuningdek, oliy ta'lim muassasalarining mazkur jarayondagi imkoniyatlari diagnostikasi xulosalariga tayanib, bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirish jarayoni quyidagi bosqichlarda kechishi aniqlandi:

¹ 1 Egamberdieva N.M va mualliflar jamoasi. Yuksak ma'naviyatli shaxsni shakllantirishning tarbiya texnologiyasi. – T.: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2012.- B. .201-202

² Egamberdieva N.M va mualliflar jamoasi. Yuksak ma'naviyatli shaxsni shakllantirishning tarbiya texnologiyasi. – T.: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2012.- B. .203



I-bosqich. Kasbiy faoliyatga motivasion yo'nalganlik; kasbiy tasavvurlarning shakllanishi; kasbiy bilimlarning o'zlashtirilishi; kasbiy faoliyat talablarining anglanishi (pedagogika kollejaridagi umumta'lim va umumkasbiy fanlar mazmunida beriladigan ijtimoiy-nazariy va pedagogik-psixologik bilimlar vositasida).

II-bosqich. Kasbiy faoliyat talablarini o'zlashtirish; kasbiy kompetensiyalarni bilish, o'zlashtirish, muloqotga kirishish, kasbiy ijodkorlik; faoliyatga innovasion yondashuvning qaror topishi (maxsus fanlar, pedagogic amaliyot, to'garaklar, ijodiy kastinglar, sinfdan tashqari ishlar, mustaqil ta'lim vositasida).

III-bosqich. Kasbiy o'z-o'zini anglash, moslashish; kasbiy ko'nikma va malakalarning rivojlanishi; pedagogik qobiliyat va kasbiy sifatlarning shakllanishi (umumkasbiy va maxsus fanlar, o'quv amaliyoti, mustaqil ta'lim vositasida). Shu nuqtai nazardan kelib chiqib, tadqiqot davomida bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirish jarayoniga ta'sir etuvchi omillar va zaruriy shart-sharoitlarni ishlab chiqish va uni nazariy jihatdan asoslash vazifasiga alohida e'tibor qaratildi.

Keltirilgan vazifalarning samaradorligini ta'minlashning muhim sharti bu bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirish jarayoniga ta'sir etuvchi obyektiv va subyektiv (tashqi va ichki) omillarni asoslashda namoyon bo'ladi. Pedagogik olim V.A. Slastenin bo'lajak tarbiyachilar kasbiy tayyorgarligini shakllantirish masalalarini tadqiq etar ekan, yuksak professionalizm, ya'ni kasbiy yetuklikka yerishishning obyektiv omillariga olingan ta'limning sifatini, subyektiv omillariga esa shaxsning qobiliyati, kasbiy yo'nalganligi, pedagogik vazifalarni samarali hal qila olishdagi mas'uliyati va mutaxassislikka yondashuvini kiritadi³.

Shuningdek, pedagog olim bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirish jarayoni muvaffaqiyatiga ta'sir yetuvchi omillarni ham ikki turkumga bo'ladi: subyektiv (ichki) va obyektiv(tashqi) omillar. Muallif bo'lajak mutaxassisning kasbiy moslashuviga ta'sir etuvchi ichki omillarni uning individual-psixologik sifatlari bilan bog'lasa, obyektiv omillarga muhit va ta'lim shart-sharoiti bilan bog'liq jihatlarni taklif etadi.

Shuningdek, yana ba'zi bir psixologik-pedagogik adabiyotlarda bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashish jarayoniga ta'sir yetuvchi omillarning 4 guruhi ajratiladi. Birinchi guruh omillari ijtimoiy-iqtisodiy bo'lib, u taraqqiyotning turli boqichlarida jamiyat hayotiga kirib kelayotgan yoshlarga o'zlaridagi mavjud kuch va imkoniyatlarini sarflashga turli sohalarni taklif etadi.

³ Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – T.: Moliya, 2003. – B. 54-56



Birinchi navbatda bu kasblar turi, ularning o'zgarishi va rivojlanish istiqbollari, jamiyatning u yoki bu mutaxassislariga ehtiyojiga dahldordir.

Ijtimoiy-psixologik omillar ikkinchi guruhni tashkil etadi.

Mazkur jarayonda shaxs ijtimoiylashuviga ta'sir etuvi mikro, mezo va makro muhit ta'siri muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy muhit ta'sirida shaxsning qadriyatli yo'nalganligi, kasblarning turli guruhlariga munosabatning o'ziga xos ijtimoiy ko'rsatmalari va sterotiplar shakllanadi.

Uchinchi guruh asl psixologik omillardan iborat bo'lib, bu shaxsiy qiziqish va moyilliklar umumiy va xususiy qobiliyatlar, aqliy va shaxsiy rivojlanish darajasi xotira xususiyatlari, diqqat motorikasining o'ziga xosligi va shu kabilar.

Nihoyat to'rtinchi guruh individual psixofiziologik xususiyatlarni o'z ichiga olib, ulardan ko'p o'rganilgani nerv tizimining asosiy xossalarini faoliyat turlariga munosabatini ta'siri masalasidir. Ular psixik jarayonlar kechishining dinamik tavsifnomalarini belgilaydi turli temperamentlar ko'rinishida ifodalanadi va ma'lum faoliyat turini bajarishga ko'maklashishi, yo aksincha uni qiyinlashtirishi mumkin bo'ladi⁴.

Demak, mazkur fikrlar, ilmiy-pedagogik tadqiqot jarayonida olingan kuzatish va yempirik tahlil natijalarini nazariy jihatdan tahlil yetish, umumlashtirish natijasida bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirish jarayonining samaradorligi quyidagi omillarga asoslanishini aniqlandi:

- motivasion omil – bo'lajak tarbiyachilarni tanlangan kasb va uning mohiyatidan xabardorlik darajasi, kasbiy yo'nalganlik va kasb tanlash motivlari bilan ifodalanuvchi jihatlar;

- ijtimoiy omil – jamiyatdagi mavjud ijtimoiy muhit va kasbning ijtimoiy nufuzi, shuningdek, talabalar tomonidan kasbiy – ijtimoiy normalarning o'zlashtirilishi, ijtimoiy tajribaning shaxsiy – kasbiy ustanovkalar tizimida qo'llanilishi;

- axborotli-mazmunli – omil-tanlangan kasbiy faoliyat sohasini muvaffaqiyatli egallash uchun zarur bo'lgan ijtimoiy-nazariy, pedagogikpsixologik va maxsus-metodik bilim, malaka va ko'nikmalar majmuasi; - faoliyatli omil – o'zlashtirilgan maxsus kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarni aniq vaziyatlar va zaruriy holatlarda tatbiq eta olish, o'zini-o'zi tahlil qilish va rivojlantirish motivasiyasi;

- tashkiliy-metodik omil – innovasion ta'lim turlari: shaxsga yo'naltirilgan, tabaqalashtirilgan ta'lim, interfaol ta'lim, hamkorlik ta'limi, dasturiy ta'lim,

⁴ Rahimov B.X. Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy-madaniy munosabatlarning shakllanishi.: Ped. fan. nom. ... diss. – T.: 2002. B – 61-67.



muammoli ta'lim, o'yin texnologiyalari, modulli ta'lim, mustaqil ta'lim va boshqalardan o'quv-tarbiya jarayonida samarali foydalanish; tarbiyachi va talabalarining o'zaro hamkorligi;

- talabalarining mustaqil ta'lim olish ko'nikmalariga egaligi, talabalarining bilim olishga nisbatan ijodiy yondashuvlari, ularda mustaqil fikrlash ko'nikmalarining shakllanganligi;

- axborotlashgan ijodiy muhitning qaror topganligi; sog'lom raqobatning mavjudligi; talabalar bilish faoliyatining obyektiv baholanishi;

- didaktik omil (vositalar) – maxsus jihozlangan (kompyuterlash-tirilgan) o'quv xonalarining mavjudligi; o'quv manbalari (takomillashtirilgan o'quv dasturlari, ma'ruza matnlari, elektron darsliklar, o'quv va metodik qo'llanmalar, elektron ishlanmalar, grafik organayzerlar, auditiv vositalar), o'quv jihozlari va qurollari, axborot texnologiyalari. Mazkur omillar va pedagog mutaxassislar tayyorlashga qo'yiladigan mehnat bozorining zamonaviy talablaridan kelib chiqib, bo'lajak tarbiyachilarda kasbiy moslashuvuvchanlikni shakllantirish mazmuni bevosita ulardagi fiziologik, psixologik, ijtimoiy va tashkiliy molashish bilan belgilanishi ma'lum bo'ladi. Pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarining ijtimoiy-nazariy tayyorgarligi motivasion va ijtimoiy omillar ta'sirida kechib, uning mazmunida umumta'lim fanlari doirasida o'zlashtiriladigan axborotlar, bilimlar, fan asoslari muhim ahamiyat kasb yetadi.

Tadqiqotlar doirasida bo'lajak tarbiyachilardagi kasbiy faoliyatga amaliyfaoliyatli moslashish ko'nikmalari bevosita maxsus-metodik tayyorgarlik negizida shakllanishi ma'lum bo'ldi. Bunda ta'lim oluvchining o'quv-tarbiya jarayonini to'g'ri loyihalashtirish va amalga oshirish, tarbiyachi va ta'lim 36 oluvchi faoliyatini tashkil qilish hamda boshqarish, Talabalarining bilish faoliyatini to'g'ri yo'naltirish, o'qitish, nazorat va baholashning shakl, metod va vositalaridan fan, mashg'ulot va mavzu doirasida samarali foydalanish ko'nikmalariga yegalik darajasi asosiy komponentlar sifatida tavsiflanadi. Bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirish jarayoniga qo'yiladigan zamonaviy talablardan biri bu innovatsiyalarni faol o'zlashtirish va amalga tatbiq yetish ko'nikmalaridir. Innovasion tayyorgarlik – mutaxassis shaxsidagi pedagogik faoliyatga nisbatan aksiologik, akmeologik, kreativ, reflektiv yondashuvning shakllanganligi, ta'lim jarayonida ijodiy hamkorlik muhitining yaratilishi, o'qitish jarayoniga innovasion texnologiyalarni tatbiq yetish, innovatorlik faoliyatiga bo'lgan faol motivasiyaning qaror topganligi bilan belgilanuvchi kasbiy tayyorgarlik mezonlaridan sanaladi. Bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy moslashtirish jarayonini yana bir ye'tiborli jihati bu yuqorida ta'kidlab



o'tilgan yo'nalishlardagi kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirish va amaliyotga to'laqonli tatbiq yetishning zaruriy sharsharoitlari majmuasining belgilanishidir. Chunki, qulay va maqsadga yo'naltirilgan pedagogik sharoit jarayondan ko'zlangan natijaga yerishishini yengillashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abzalxanovna, S. M. (2023). DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL TRAINING IN PROFESSIONAL EDUCATION OF FUTURE TEACHERS. *World Bulletin of Social Sciences*, 19, 101-103.
2. Sultansaidova, M. (2023). SOME ASPECTS OF PREPARING CHILDREN FOR SCHOOL. *International Journal of Pedagogics*, 3(02), 51-55.
3. Sultansaidova, M. (2023). BO'LAJAK TARBIYACHILARNI KASBGA YO'NALTIRIB O'QITISHDA METODIK TAYYORGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISH. *Академические исследования в современной науке*, 2(5), 107-109.
4. To'lqinovna, M. S. (2023). МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТАШКИЛОТЛАРДА НУТҚ О'СТИРИШ ЖАРAYONIDA BOLALARNING MUSTAQIL FIKRLASHGA O'RGATISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH. *PEDAGOGS jurnali*, 26(1), 163-165.
5. Musulmonova, S. T. (2022, November). BASIC PRINCIPLES OF CREATING A SUBJECT-DEVELOPING ENVIRONMENT. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE "THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS"* (Vol. 1, No. 3, pp. 140-144).
6. Musulmonova, S. T. (2023). USE OF THE METHOD OF POINT DEVELOPMENT IN TEACHING STUDENTS OF PRE-SCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS TO THINK INDEPENDENTLY. *Analysis of world scientific views International Scientific Journal*, 1(4), 78-83.
7. Камалова, Г. А. (2023). СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА. *Intellectual Education Technological Solutions And Innovative Digital tools*, 2(14), 213-221.
8. Чориева, Д. А., & Камалова, Г. А. (2021). РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ УЧРЕЖДЕНИИ. In *Человек в современном мире: пространство и возможности для личностного роста* (pp. 161-166).
9. Kamalova, G. A. (2022). WAYS TO ENSURE THE ACTIVE PARTICIPATION OF PARENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS IN PRESCHOOL EDUCATION. *Oriental Journal of Education*, 2(1), 8-15.
10. Babayeva, D. R., & Ochilova, X. S. (2022, October). МАКТАБГАЧА YOSH DAGI BOLALARNI НУТҚ О 'STIRISH ORQALI MUSTAQIL FIKRLASHGA O 'RGATISH. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 8, pp. 21-23).